

L'ARXIU DE LA CASA D'ALAUÀS: ELS INVENTARIS, ELS DOCUMENTS, ELS ÍNDEXS...

L'objectiu d'aquest treball és presentar el fons documental de la Casa d'Alaquàs a partir de la transcripció dels inventaris confeccionats en 1827 a petició del marquès José Ignacio Manfredi de la Casta, senyor d'Alaquàs, des de la seua residència a Milà per a *conocer el estado actual de sus asuntos en España*¹. Amb tal motiu contracta a la Sociedad Campi y Broca de Barcelona perquè tracten amb el senyor José Rossell, que fins al moment era l'apoderat del senyor marquès a Alaquàs, sobre l'estat de les hisendes i els comptes relatius a la seua administració en el nostre país. Entre les disposicions preses pel senyor d'Alaquàs es troba l'ordre perquè retiren al Sr. Rossell *los papeles y documentos relativos a las referidas haciendas y a la administración de las mismas*².

El conflicte ocasionat pel procés de transferència de la gestió documental i el seu significat va ser objecte un estudi anterior presentat en el II Congrés de l'Horta Sud³ on destacàvem el canvi produït en el control de l'administració de la hisenda i comptes senyorials, principalment que en tal moment es passava del control local i personal exercit per un representant unipersonal del senyor marquès a un control administratiu modern exercit per una empresa (denominada *razón social* en els documents) radicada en una ciutat més important i amb connexions internacionals.

El document de procuració del marquès de la Casta també dóna poders perquè els seus nous representants: *exijan y obtengan de cualquiera deudores tanto presentes como venideros del señor marqués otorgante lo que deben o debieron en lo sucesivo por cualquier título o causa que fuere, - saldar y liquidar cuentas con las*

---

¹ Document de procuració localitzat en l'Arxiu de Protocols Notarials del Col·legi de Notaris de Catalunya a Barcelona: AHPB, Antoni UBACH CLARINS. *Protocolo de 1827*, f. 329

² *Ibidem*, fol. 329 vº

³ CUÑAT CISCAR. V.M.-JUAN REDAL. E. "Conflictes en l'administració senyorial durant la primera meitat del segle XIX: L'Arxiu de la Casa d'Alaquàs" en *Un món rural en transformació. II Congrés d'Història de l'Horta Sud*, ed. V.S. Omos i Tamarit (Horta Sud : IDECO, 1992) pp. 181-190

personas que tengan asuntos con el mismo señor constituyente, compeliendo por trámites judiciales a los referidos deudores o personas que estén inmiscuidas en lo que contiene la presente escritura, - y de lo cobrado y recibido otorguen las correspondientes cartas de pago y descargos en la debida forma ⁴.

També els dóna poder per a constituir nous préstecs, establir rendes (encara que siguin de senyoriu) i altres tipus de convenis econòmics igual que els confeireix llibertat d'acció per a establir pleits en defensa dels interessos del marquès i en tal sentit adoptar qualsevol decisió adequada i prosseguir-la, podent nomenar procuradors que els substituïsquen.

Aquesta clàusula va ser aplicada immediatament per l'empresa barcelonina en què el senyor d'Alaquàs havia delegat la seua representació legal i administrativa. La dita empresa mai es presenta a València, ni tan sols a arreplegar els documents justificatius de les possessions del senyor d'Alaquàs sent substituïts pels seus representants bé els senyors Russet i Peratoner, una raó social de València, o bé el senyor Gardo, funcionari de l'Audiència .

Aquest document nomenament de procuradors substituïts a favor dels senyors Russet i Peratoner està datat a Barcelona l'11 de maig de 1827 i va ser realitzat davant del notari Antonio Ubach i Clarins. En aquest document s'arreplega el primer document de procuració establert pel marquès Manfredi de la Casta a favor de la societat Campi y Broca de Barcelona, escrit el 10 de març de 1827 a Milà, pel qual els faculta per a exercir la seua representació i poder nomenar procuradors substituïts. Aquest document escrit en italià va necessitar una traducció certificada perquè tinguera valor en el nostre país, previ al registre del notari Antonio Ubach i Clarins⁵.

A partir d'aquest moment els senyors Campi y Broca de Barcelona a través dels seus procuradors substituïts els senyors Russet i Peratoner de València o el senyor Gardo van ser els que van aconseguir establir un acord amb el senyor José Rossell, inicial apoderat del marquès⁶ perquè aquest els entregara els documents de la Casa d'Alaquàs que estaven en el seu poder.

---

⁴ AHPB, Antoni UBACH CLARINS. *Protocolo de 1827*, f. 329 v.

⁵ Hem inclòs en un apartat propi de l'estudi aquest document vist l'interés que presenta perquè inclou tant la procuració emesa a Milà pel marquès Manfredi de la Casta com les diligències de certificació perquè fóra vàlid a Espanya. Volem agrair la seua localització al Dr. Laureà Pagarolas i Sabaté, arxiver del *Arxiu de Protocols Notarials* de Barcelona.

⁶ Potser la rapidesa en la confecció dels inventaris és la prova que provoca la confusió de noms en els preliminars dels inventaris entre l'apoderat antic, els nous apoderats del marquès i els seus representants.

L'ARXIU DE LA CASA D'ALAUÀS

Des de la creació del vincle que lliga els béns d'una persona o família a un llinatge i s'adscriuen els béns patrimonials a unes lleis d'herència determinades es dona lloc a l'acumulació de fons documentals que es consoliden de generació en generació en paral·lel al desenvolupament del llinatge. D'aquesta manera es forma un arxiu familiar.

Al llarg del temps aquests fons documentals es veuen augmentats amb noves aportacions en raó als nous membres, nous càrrecs i oficis i noves adquisicions efectuades alhora que en diverses generacions s'arranquen de l'arxiu familiar els documents relatius a les vendes i a les particions *post-mortem* dels seus membres principals.

La importància de la família quedarà reflectida en els seus fons documentals, i si a més d'arxiu familiar⁷ es tracta d'un arxiu nobiliari, com és el cas de l'arxiu de la Casa d'Alaquàs, podem conèixer les comunitats sobre les quals van exercir el seu poder polític i econòmic en l'entramat de l'Antic Règim tenint en compte el paper de la noblesa al llarg de la història.

Aquest fons documental de la Casa d'Alaquàs segueix l'evolució històrica típica descrita per A. Lafuente per als arxius nobiliaris espanyols⁸, una primera etapa de formació, en els segles XIV i XV, que és quan es crea el vincle principal de la Casa d'Alaquàs, encara que les còpies certificades al·ludisquen a un privilegi reial de 1200; una segona etapa, durant els segles XVI a XVIII d'acumulació de títols i fons, que en la Casa d'Alaquàs s'observa en el manteniment de propietats per pleits i agregació de propietats per matrimonis; una tercera etapa de procés de reorganització durant els segles XVIII i XIX, que en aquest fons documental es correspon amb el període immediat al canvi de l'administració; i una última etapa, entre finals del segle XIX i principis del XX, de dispersió i "tancament" de l'arxiu històric que en aquest fons es correspondria amb la liquidació del règim senyorial gradualment i desaparició d'aquest arxiu nobiliari.

---

⁷ PONS ALOS, V. "Los archivos familiares: Realidad y prospectiva desde la óptica del historiador" en *Los archivos familiares en España: Estado de la cuestión*, coord. R.M. Blasco Martínez. (Santander: DOC. Asociación para la Defensa del Patrimonio Bibliográfico y Documental de Cantabria, 1986) p. 45

⁸ GARCÍA ASER, R. - LAFUENTE URIEN, A. *Archivos nobiliarios: Cuadro de clasificación. Sección nobleza del Archivo Histórico Nacional*. (Madrid, Ministerio de Educación Cultura y Deporte, 2000) pp. 21-22

Tot això s'observa en els dotze inventaris documentals localitzats que contenen la descripció detallada de tots els justificants dels béns i rendes acumulats per la Casa d'Alaquàs.

A partir de l'estudi documental veiem com al llarg dels segles van succeint-se les generacions del llinatge de la Casta i com s'uneix amb altres llinatges nobiliaris i els béns del senyoriu d'Alaquàs es modifiquen afegint-se propietats i rendes tant a Alaquàs com en altres territoris. Però aquests documents no reflecteixen només la casa senyorial sinó tots els col·lectius assentats en el senyoriu i implicats en les activitats econòmiques de la casa senyorial. De la riquesa d'aquestes relacions ens informen els índexs que acompanyen aquest treball.

Generalment per a una investigació històrica sobre un fons senyorial es parteix dels documents d'arxiu per a realitzar la descripció arxivística. Aquests documents originals, testimonis de les generacions successives de la Casa d'Alaquàs i dels seus interessos i activitats econòmiques no estan localitzats actualment bé, en el millor dels casos, perquè es troben dispersos o bé perquè estan desapareguts, però gràcies al conflicte generat per l'administració de dits béns podem conèixer tots els documents rellevants per a la Casa d'Alaquàs a principis del segle XIX.

ELS INVENTARIS

La base del nostre estudi, com hem dit, són dotze inventaris documentals realitzats entre 1827 i 1828 a València, quatre realitzats davant el notari el senyor Joaquín Llopis i huit realitzats davant el notari el senyor Antonio Domingo Casañs⁹.

Aquests dotze inventaris es corresponen amb les dotze jornades que es van necessitar per a copiar en actes notariaus tots els documents que estaven en poder del senyor Rossell, antic representant del marquès de Manfredi, i entregar-los als nous administradors dels seus béns.

Ens pareix important conèixer la mecànica de confecció d'aquests documents ja que per ser actes notariaus, i mentres no es localitzen els documents originals, aquests inventaris són el testimoni de realitats històriques i documentals fidedignes.

---

⁹ Cada un d'aquests inventaris ha rebut una numeració independent, de l'I al XII, per a facilitar la realització dels índexs.

En cada una de les jornades es van registrar un número semblant de documents, la qual cosa ens assenyala el treball sistemàtic per part dels oficials de les respectives notàries autors de les descripcions documentals.

Característiques formals dels inventaris realitzats pels oficials del notari Don Joaquín Llopis.

Els documents presentats davant del senyor Joaquín Llopis estaven agrupats per *líos* excepte en els documents descrits en la última jornada d'inventari, la del 28 de novembre. Creiem que aquesta divisió en *líos* es correspon amb la pròpia organització de l'arxiu i de les unitats d'instal·lació pròpies de l'arxiu de la Casa d'Alaquàs, també creiem que es copien en els protocols notariaus seguint aqueix mateix ordre.

Cada dia el treball de registre va ser semblant, transcrivint als protocols deu *líos* al dia, encara que el primer dia hi haja un *lío* duplicat, sent transcrits onze i en l'últim dia només hi haja nou *líos* i se li afija la descripció d'un grup de papers solts.

Per a facilitar la correspondència amb els índexs realitzats hem assignat a cada document una identificació numèrica entre claudàtors per a distingir-los de les numeracions originals fetes en els inventaris realitzats davant d'Antonio Domingo Casañs.

En aquests inventaris realitzats davant de Joaquín Llopis apareix algun error en la numeració, com es pot apreciar en el número de *lío* 7 que està duplicat.

Més important en la confecció d'aquests inventaris és la menció de les antigues ordenacions dels documents que apareixen indicades amb el número que tenien precedit de les frases: *señalada con el número* o *bajo el número*. Són huit-cents quinze els documents que tenen signatures topogràfiques antigues denominades en arxivística *olim*. Hem comprovat si aquesta anotació és correlativa o si segueix l'ordre del número actual amb l'antic donant com resultat una gran dispersió numèrica que ens informa tant de la pèrdua de documents al llarg de la història de l'arxiu com de la variació en els criteris d'ordenació dels documents i també de la disparitat d'ordenació entre la ubicació de l'arxiu i la del trasllat. Les raons d'aquestes diferències formarien part de la història de l'arxiu.

Característiques formals dels inventaris realitzats pels oficials del notari Don Antonio Domingo Casañs.

En les jornades realitzades pels oficials de Don Antonio Domingo Casañs la descripció documental es realitza de forma sistemàtica registrant una quantitat de documents semblant cada dia i numerant cada una de les entrades documentals¹⁰.

S'observen les mateixes característiques d'ordenació de documents i correspondència de signatures que en els inventaris realitzats davant de l'anterior notari.

S'observa en ambdós oficines notariales una regularitat de criteris a l'hora de descriure els documents, però no la mateixa perícia paleogràfica en les diverses jornades a l'hora de resoldre noms antics o textos en llatí.

ELS DOCUMENTS

Sumant els continguts de les dotze jornades d'inventaris notariales en total apareixen mil cinc-cents trenta-set documents, sis-cents vint i nou datats i la resta, nou-cents huit, sense data explícita, però que en la majoria dels casos podem aproximar la seua datació prenent com a referència els assumptes tractats o els personatges que apareixen. El document més antic registrat és de 1200, es correspon amb el privilegi reial a favor dels veïns de La Casta i està inclòs en un document de 1391 (VI: 509) i el document més recent és de 1800 i es correspon amb una certificació, sol·licitada per l'Ajuntament d'Alaquàs de les Juntes celebrades en la vila el 16 de febrer i 2 de març de 1800 (XI: 213).

El seu estat de conservació era prou bona, almenys als ulls dels escriptors notariales, perquè només en comptades ocasions apareix la indicació de *escritura maltratada*¹¹, *rota*¹², que *le falta un pedazo al principio*¹³ que es tracta d'un document antic¹⁴.

En aquests inventaris notariales també s'indica el suport material del document. Seguint les indicacions dels inventaris veiem com la majoria dels docu-

¹⁰ Hem respectat aquesta numeració però afegint subdivisions en els casos en què l'entrada documental es corresponguera amb expedients formats per diversos documents.

¹¹ Amb les indicacions de: *algo maltratada* (V: 426), *bastante maltratada* (IV: 383), *maltratada al principio* (V: 464; XI: 146), *muy podrida y maltratada* (X: 76), o fins i tot intel·ligible *la mayor parte por muy maltratada* (III: 214)

¹² *rota por la mitad* (V: 466.1) o *roto en la fecha* (V: 477)

¹³ *le falta un pedazo al principio* (XI: 137)

¹⁴ *documento antiguo*: (III: 210, 227, 251; V: 417)

ments es troben realitzats en pergamí, fins i tot per a les cobertes (IX: 139) o s'ha usat la vitel·la (IX: 1). Només s'indica la seua elaboració en paper al voltant d'uns huitanta documents, en els que s'inclouen els còdexs diplomàtics¹⁵, quaderns (IX: 140, 202), expedients (IX: 12), *líos* (X: 34, 69), carpetes (IX: 145), papers solts (XI: 157), papers impresos (XI: 119, 206) o llibres¹⁶. També s'utilitza paper en l'enquadernació, com apareix en el document VII: 443 indicant que tenen les tapes de *papel de estraza*.

És important que en els inventaris s'haja constatat la tradició documental per que ens permet comprovar que la majoria dels documents són originals, mostra de la gran riquesa d'aquest fons documental que inclou en aquest grup un exemplar de *documento en letras mayúsculas bipartidas* (VI: 515), és a dir d'un document partit per ABC. També hi ha un gran grup de còpies certificades, considerades com a originals quan falta l'original, denominades *traslados fehacientes, escrituras autorizadas, copias testimoniadas, copias auténticas, certificaciones*. En menor número apareixen les còpies en general i entre elles ens trobem les còpies simples, els esborranys, les notes o els documents impresos.

ELS ÍNDEXS

Per a poder localitzar els documents importants i adequats per a diferents investigacions entre les mil cinc-centes peces documentals incloses en els registres notariais es fa necessària l'elaboració de diversos índexs.

El més important per a localitzar els actors jurídics dels documents és l'onomàstic. En ell apareixen tots els titulars de la casa d'Alaquàs, els seus familiars i les persones propietàries o arrendatàries dels béns que depenien o van passar a dependre del senyoriu d'Alaquàs.

Per a registrar els diferents llocs que apareixen en els documents, tant en els referents a la datació tòpica com als àmbits geogràfics a què afecta el fet documental hem realitzat un índex toponímic incloent tant els topònims principals (*toponimia maior*) com els de detall (*toponimia minor*) de les propietats del senyoriu, que assenyalen la majoria de les vegades els veïnats de les propietats objecte del document.

¹⁵ *cuaderno de 321 hojas* (X: 121)

¹⁶ *libros* (entenem per aquesta denominació als documents en format *còdex*): XI: 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 121, 209. - *con tapas de pergamino*: IX: 29, 30, 36. - *de 223 hojas*. X: 128. - *de papeles de contaduría*, X: 134

Hem inclòs altres dos índexs, que classifiquen els documents dels inventaris segons la tradició documental i les tipologies. Aquests dos aspectes diplomàtics ens permeten saber quant a la tradició documental la *variada fortuna* dels documents, és a dir, com es van conservar en l'arxiu bé en la seua forma original o mitjançant les diverses formes de còpies dels originals; i pel que fa a les tipologies documentals¹⁷, aquest índex ens permet localitzar ràpidament els documents rellevants en 1827 per a la Casa d'Alaquàs que reflecteixen la formació i consolidació del vincle i les activitats econòmiques vigents així com els diferents pleits mampresos per a consolidar ambdós aspectes: compres, vendes, testaments, censos, etc. Cal tindre en compte que en aquests inventaris notariais no apareixen registrades ni la correspondència ni altres documents relacionats amb càrrecs culturals o activitats benèfiques exercits pels senyors d'Alaquàs al llarg del temps ja que la finalitat dels inventaris era el control del traspàs dels documents econòmics, per tant no apareixeran en els índexs.

Per últim, hem inclòs un índex dels documents per a poder localitzar en la publicació cada un dels inventaris notariais.

IMPORTÀNCIA DELS INVENTARIS

Atés que l'objectiu inicial d'aquests inventaris era el manifestar totes les propietats de la Casa d'Alaquàs, però que es tractava d'un document notarial, els escriptors de les distintes oficines documentals que van ser els seus redactors no realitzen descripcions exhaustives dels documents, que podríem assimilar als catàlegs d'arxiu. No obstant han d'elaborar un registre per a cada document que reflectisca el suficient número de dades que faça possible la identificació de cada un dels documents tant per part de qui els entrega com per de qui els rep.

Per això els escriptors de l'oficina notarial de Joaquín Llopis o d'Antonio Domingo Casañs ens faciliten un resum (que podríem considerar com la regesta) en què inclouen els autors jurídics del document i el verb dispositiu; en la majoria dels casos també inclouen el suport documental amb les característiques físi-

---

¹⁷ Recollint les denominacions dels documents tal i com apareixen en els registres, tot i que cal tindre en compte que aquesta fidelitat als registres, mentre no comprovem amb el document original, pot donar alguna errada justa per la indecisió dels escriptors de notari que en alguns casos així ho reflecteixen anomenant un document amb dos noms semblants (*cláusula o ítem, posesión o colación, proceso o causa, título o privilegio, memorial o cuenta o razón, privilegio o carta real*) o completament aliens (*exposición o proceso, mandamiento o proceso, minutario o revedor o receptorio, pedimento o alegación, venta o cargamiento, poder o sindicación, requesta o proceso*).

ques més evidents i moltes vegades la tipologia. En alguns casos apareix també el notari davant de qui va passar l'escriptura o l'arxiu on es troba registrada, dades fonamentals per al treball d'identificació documental retrospectiva.

Amb aquesta descripció breu però amb totes les dades significatives de la descripció documental es fa possible realitzar una identificació ràpida de la peça descrita en qualsevol de les relacions notariales quan es comparava físicament amb els documents concrets. Aquesta identificació es podria produir tant en la casa del primer administrador, que traspassava els documents, com en les successives seus on s'ubicaren els documents i les successives comprovacions fetes per notaris, administradors i procuradors, fins a arribar -si és el cas- davant del propi senyor d'Alaquàs.

Aquests inventaris documentals una vegada que van complir la seua missió d'autenticar (identificar i comprovar) el trasllat dels documents, van quedar obsolets ja que els fons de qualsevol arxiu familiar, com és el de la Casa d'Alaquàs, estan en contínua evolució i s'incrementen amb els successius enllaços i els canvis en les activitats econòmiques i es minven amb les particions *post-mortem* i les vendes.

No obstant aquests inventaris s'han convertit, per la mateixa funció de control del procés de transmissió documental, en el testimoni dels continguts de l'arxiu de la Casa d'Alaquàs en un moment molt important per a la història del senyoriu. Per això i per les dades que es contenen en cada registre se'ns presenta com els instruments d'investigació adequats per a realitzar el treball d'identificació documental retrospectiva que ens permeta reconstruir materialment el fons arxivístic desaparegut, localitzant el major número de documents físicament o bé mitjançant les còpies en els registres reials o notariales. D'aqueixa manera podrem reconstruir l'arxiu de la Casa d'Alaquàs del segle XIX i formar col·leccions documentals que servisquen a noves investigacions històriques sobre el senyoriu d'Alaquàs.

